

„A munkások nem veszíthetik el, ugyebár, csak a láncaikat, cserébe viszont egy világot nyerhetnek. Nem fűzi őket érdek a kizsákmányoló társadalmi rendszer fenntartásához, ráadásul könnyen szervezhetők, mivel nem szétszórta dolgoznak, mint a parasztok, hanem koncentráltan, nagy tömegekben. Nanármint 1956. október 23-a és december 9-e között ezek a megcsócsált és szánkba dugdosott aranyigazságok beigazolódtak. A munkások megdöbbenően rövid idő alatt létrehozták önálló szervezeteiket, amelyek érdekképviseleti feladatkörüket messze meghaladva politikai és erkölcsi hatalommá nőttek. A fegyveres ellenállás leverése után – ha egy modernül felszerelt hadsereg „leverheti” puskákkal és Molotov-koktélokkal felszerelt fiatalemberek szétszórt csoportjait – a Nagybudapesti Központi Munkástanács két-három hét alatt kettős hatalmat hozott létre, erőszakszervezetek nélkül, szüntelen végveszélyben. Az egyik oldalon egy bábkormány, a szovjet szuperhatalom védőszárnyai alatt biztonságosan újjászerveződő hatalmi apparátusával; a másikon egy szabadon választott testület, amelyet a lakosság túlnyomó többsége szívvel-lélekkel, sőt tettekkel is támogat. Álmékvadva láttam, hogyan építik ki a munkások Magyarországon-még-sosem-látott demokratikus szervezeteiket, és miképp próbálnának, a sztálinizmustól megundorodva, a különfélebb – gyakran antikommunista és antimarxista – frazeológiával egy öngazgatáson alapuló, pluralista szocializmust megvalósítani. A „szocializmus” kifejezés persze nem annyira a szónoki fordulatokban volt jelen – az efféle szavak addigra hihetetlen mértékben devalválódtak, bár még messze voltunk az értékcsökkenés mai színvonalától –, hanem a gondolkodás mélyén, abban a magától értetődő pátoszban, ahogyan a munkások köztulajdonba akarták venni a gyárakat és bányákat. Különösen mélyen hatott rám, hogy milyen finom ösztönrel választják ki vezetőiket, és hogy ezekben az indulatoktól fűtött, radikális emberekben mennyi realitás-érzék, visszafogottság és felelősség munkál.”

(Részlet *Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre c. könyvéből*)